

Användningen av Sveriges offentliga parker under 1800-talet

Ett politiskt perspektiv

Use of the Public Parks in Sweden During the 19th Century – A Political Perspective

Anna Johansson

Självständigt arbete • 15 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakultet för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land
Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Uppsala 2021

Användningen av Sveriges offentliga parker under 1800-talet – Ett politiskt perspektiv

Use of the Public Parks in Sweden During the 19th Century – A Political Perspective

Anna Johansson

Handledare: Vera Vicenzotti, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land

Examinator: Antoinette Wärnbäck, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land

Biträdande examinator: Viveka Hoff, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: Grundnivå, G2E

Kurstitel: Självständigt arbete i landskapsarkitektur

Kurskod: EX0861

Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala

Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land

Utgivningsort: Uppsala

Utgivningsår: 2021

Omslagsbild: Nay, Alexander

Upphovsrätt: Alla bilder i arbetet används med erforderliga tillstånd.

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: landskapsarkitekturens historia, offentliga parker, politiska landskap

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakultet för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelningen för landskapsarkitektur

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Sammandrag

Offentliga parker började anläggas i svenska städer under 1800-talet, för första gången i historien fick idén om att alla har rätt till vackra gröna miljöer i staden spridning. Det var den borgerliga medelklassen som tog initiativ till parkerna och därmed formades de i hög grad efter deras ideal och preferenser. En avsikt med parkerna var att även arbetarklassen skulle nyttja dessa och på så vis förädlas, samlad dokumentation om i vilken utsträckning detta verkligen skedde saknas dock. Syftet med uppsatsen är att förklara hur värderingar och ideal kan göra avtryck i stadens offentliga rum och hur detta kan påverka vilka som använder dessa samt hur de används. Detta görs genom att tolka Nolins avhandling *"Till stadsbornas nytta och förslutande - Den offentliga parken i Sverige under 1800-talet"* med hjälp av Gailing och Leibenaths ramverk för analys av landskapets politiska aspekter. Resultatet av analysen visar att det finns flera samband mellan de första parkernas funktioner och den borgerliga kulturen. Den tyder även på att parkerna i hög grad användes av borgarklassen och att de troligtvis inte var en lika självklar miljö för arbetarna att vistas i. Med tanke på den historiska kontexten är utfallet orimligt att kritisera utifrån moderna teorier, resultatet av studien kan dock vara ett användbart underlag för reflektion angående deltagandeprocesser för nutida landskapsarkitekter, stadsplanerare och andra liknande professioner.

Nyckelord: landskapsarkitekturs historia, offentliga parker, politiska landskap

Abstract

The public parks became a part of Swedish cities during the 19th century, for the first time in history the idea about the right to beautiful green spaces in cities for all people spread. It was the bourgeoisie who initiated the founding of public parks and hence, the characteristics of the parks got highly influenced by the ideals and preferences of the bourgeoisie. Another intention with the public parks was that the working class would use them and, in that way, get refined. If that purpose was fulfilled is, however, unanswered due to lack of documentation. The aim of this thesis is to explain the physical traces of human values and ideals in public urban spaces and how it can influence who uses them and how they are used. In order to do this, Nolins thesis *"Till stadsbornas nytta och förslutande - Den offentliga parken i Sverige under 1800-talet"* will be interpreted by using Gailing and Leibenaths framework for analysing political aspects of landscape. The result of the analysis shows many connections between the functions of the first public parks and the bourgeoisie culture. It also indicates that the first public parks were mainly used by the bourgeoisie; working class people did probably not to use the parks as places for recreation to the same extent. Considering the historical context, this turn-out is unreasonable to criticize with contemporary theories, the results of the thesis can however be useful for reflecting over participatory processes within landscape architecture, urban planning, and other related professions.

Keywords: history of landscape architecture, public parks, political landscapes

Innehållsförteckning

1.Inledning	10
1.1.Syfte	11
1.2.Frågeställning	12
1.3.Avgränsning	12
2.Metod: tolkning med hjälp av fyra politiska aspekter	13
3.Bakgrund: sociala skikt och maktfördelning under 1800-talet	15
4.Analys av de första offentliga parkernas användning i Sverige	17
4.1.Samspelet mellan offentliga parker och borgerlig kultur	17
4.2.Parkerna skulle främja sammanhållna kärnfamiljer och utveckling av starka individer ¹⁸	
4.3.Aktivitet i parken som alternativ till alkoholkonsumtion	20
4.4.Bildningsidealets avtryck i parkerna	21
4.5.Begränsande faktorer för arbetarklassen	22
4.6.Utformandet av parker som en demokratisk process	23
5.Diskussion	25
6.Slutsats	28

1. Inledning

Den offentliga parken är ett väletablerat element som fyller flera viktiga funktioner i städer världen över. Parker och trädgårdar kan tyckas vara självklara inslag i dagens städer och det kan vara lätt att glömma att de blev tillgängliga för allmänheten så sent som på 1800-talet. Barlow Rogers (2001) hävdar att människans design och förvaltning av landskapet är en direkt spegling av kulturen och att införandet av offentliga parker i städer i högsta grad är ett exempel på detta. Några kulturella inslag som enligt Barlow Rogers (2001) är karaktäristiska för 1800-talet är vikten av individens naturupplevelser, framväxten av demokratiska nationalstater och spridningen av jämställdhetsideal. Dessa idéer gjorde avtryck i landskapet genom att offentliga parker, som skulle främja den stora massan, anlades runt om i Europa (ibid.).

Den offentliga parken gjorde, på initiativ av borgarklassen, entré under 1800-talets första hälft även i Sverige (Nolin 1999). Tidigare fanns endast före detta kungliga trädgårdar och jaktparker samt botaniska trädgårdar som öppnats upp för "allmänheten" att tillgå, tjänstefolk och barn utan uppsikt exkluderades dock från dessa (ibid.). Hela befolkningen välkomnades in i stadens gröna rum när omkring hundra offentliga parker anlades i Sverige under 1800-talet, majoriteten av dessa tillkom under seklets andra hälft (ibid.). Ansvariga för införandet av de offentliga parkerna i Sverige och vilka motiv som låg bakom varierade mellan olika städer men ett övergripande mönster var att den borgerliga medelklassen var drivande för anläggningen av parker i städerna (ibid.). Borgarnas värderingar och behov var styrande för vilka funktioner parkerna fick vilket ledde till att detta samhällsskikt tidigt intog parkerna (ibid.).

Nolin (1999) påstår att det även fanns en tydlig intention hos borgarna om att parkerna skulle nyttjas av och vara karaktärsdanande för arbetarklassen, man ville överföra de borgerliga värderingarna till arbetarna i syfte att lyfta dem ur sjukdom och misär. Denna slutsats har hon dels dragit utifrån artiklar om parkerna och dels från dokumentationen över parkförslagen. Den offentliga parken bäddade i teorin för umgänge mellan olika klasser (ibid.). Avsikten om att uppmuntra umgänge över klassgränserna har skilt sig åt i olika delar av Sverige, Jönköpings stadspark utformades för att främja umgänge mellan klasserna medan man i Malmö ansåg att behoven var så skilda att separata parker behövdes till de olika klasserna (ibid.). Om arbetarna verkligen nyttjade parkerna och om avsikten att förena klasserna i parkerna lyckades är oklart då samlade uppgifter om besöksfrekvensen hos olika samhällsskikt i parkerna saknas (ibid.).

Glappet i den samlade dokumentationen som finns gällande vilka som nyttjade 1800-talets offentliga parker är intressant att undersöka då olika socioekonomiska grupper än idag är fysiskt åtskilda i Svenska städer (boverket 2010). Detta ses som

ett grundläggande problem för socialt hållbar stadsutveckling (ibid.). Socioekonomiska grupper är idag statistiska centralbyråns officiella sätt att dela in befolkningen efter ställning på arbetsmarknaden (ibid.), arbetare, tjänstemän, företagare, icke förvärvsarbetande och långvarigt arbetslösa är exempel på socioekonomiska grupper (statistiska centralbyrå, se boverket 2010). Indelningen liknar 1800-talets klasser som kommer att behandlas i denna uppsats, skillnaden är att fler nyanser verkar ha tillkommit till dagens indelning. Enligt Thompson (2014) finns en diskrepans mellan vilken samhällsklass de som har makt över utformandet av det offentliga rummet tillhör och vilka som nyttjar det. Detta mynnar ut i flera viktiga frågor som landskapsarkitekter behöver förhålla sig till. Till exempel väcks funderingar över i vilken utsträckning värderingarna hos de som utformar landskapet befästs i den fysiska miljön och hur detta påverkar vilka som använder landskapet samt hur det används. Det är även intressant att reflektera över hur mycket inflytande olika socioekonomiska grupper har när det kommer till stadsbyggande samt hur inflytandet bör fördelas mellan experter och den breda massan. Enligt UNDPs 11:e globala hållbarhetsmål är det eftersträvansvärt att

Till 2030 verka för en inkluderande och hållbar urbanisering samt förbättra kapaciteten för deltagandebaserad, integrerad och hållbar planering och förvaltning av bosättningar i alla länder (UNDP 2021).

I arbetet mot detta mål är det viktigt att vara medveten om de intressekonflikter som kan uppstå vid planering, gestaltning och förvaltning av landskap. Gailing och Leibenath (2017) hävdar att det finns politiska aspekter av alla landskap, urbana så väl som rurala, och de har utformat ett ramverk som ska vara till hjälp vid kartläggning av de politiska aspekterna av landskap. Ramverket bygger på fyra nyckelaspekter, dessa är manifestation, demokrati, identitet och makt. Författarna tar upp flera reella exempel för att visa hur landskapet kan analyseras utifrån dessa synvinklar.

För att kunna resonera kring och förstå dessa frågor gällande dagens och framtidens landskap är det relevant att blicka bakåt och analysera begynnelsen av industrialismen. Under denna era fick hela befolkningen för första gången tillgång till rekreativa miljöer i form av parker och trädgårdar. Samtidigt lades även grunden till de städer, klasser och livsmönster som präglade de senaste hundra åren.

1.1. Syfte

Denna uppsats är ämnad att studera de offentliga parkernas historia i syfte att förklara hur ideal och värderingar kan göra avtryck i stadens offentliga rum. Studien ska utgöra ett underlag för resonemang kring hur dessa avtryck kan påverka vilka som använder de offentliga rummen i staden och hur de används. Även vikten av

att i demokratisk anda inkludera samtliga grupper i samhället vid utformande av staden och i vilken utsträckning detta bör ske ska kunna diskuteras med denna undersökning som utgångspunkt.

1.2. Frågeställning

Vilka fysiska spår lämnade de borgerliga idealen i 1800-talets svenska offentliga parker och hur kan detta, sett ur Gailings och Leibenaths (2017) fyra politiska aspekter, ha påverkat arbetarklassens användning av parkerna?

1.3. Avgränsning

De fysiska spår som kommer att undersökas i uppsatsen är de element som erbjöd aktiviteter eller representerade något symboliskt som är relevant för att besvara frågeställningen. Formspråket utesluts i princip helt och hållet i denna studie, fokus läggs på de beståndsdelar i parkerna som påverkade användningen av dessa. Ytterligare en avgränsning som görs är att endast dynamiken mellan den borgerliga medelklassen och arbetarklassen undersöks, aristokratins roll i samhället utesluts då dessa inte har haft någon avgörande roll för de offentliga parkernas etablering i städerna. Analyskapitlet undersöker huvudsakligen 1800-talet, bortsett från två händelser som sträcker sig en liten bit in på 1900-talet. Dessa inkluderas trots att de kliver utanför avgränsningen då de anses vara av stor relevans för resonemangen. I diskussionen vidgas tidsramen för att tillåta paralleller till nutid.

Det är värt att notera att slutsatserna i denna uppsats är generella. Vissa mönster nämns som om de vore specifika för hela 1800-talet och hela Sverige, vilket är att förenkla. Samhället utvecklades väldigt mycket under detta sekel i och med industrialiseringen. Attribut och normer hos borgarna såväl som hos arbetarna bör ha förändrats från århundradets början till dess slut och förändringstempot var sannolikt olika högt i olika delar av landet. De generaliseringar som görs i uppsatsen är användbara för att skapa överblick över eran och dessa övergripande mönster kan vara användbara att utgå ifrån vid analys av andra, mer specifika fall.

2. Metod: tolkning med hjälp av fyra politiska aspekter

I detta arbete kommer delar av Nolins (1999) avhandling *Till stadsbornas nytta och förlustande - Den offentliga parken under 1800-talet*, med stöd från ytterligare litteratur om svensk historia, att tolkas med hjälp av Gailings och Leibenaths (2017) ramverk för analys av landskapets politiska aspekter. De delar i Nolins avhandling som är relevanta för studien är främst *den offentliga parkens bakgrund, ideologier och aktörer bakom parkerna* samt *den offentliga parken som mötesplats och umgängesmiljö*. Avhandlingen valdes då den både ger en bakgrund till och drar paralleller mellan de offentliga parkernas intåg i städerna, rådande ideologi och relationer mellan klasserna i samhället.

Gailings och Leibenaths (2017) analysverktyg är lämplig att använda då de fyra aspekterna manifestation, demokrati, identitet och makt angriper frågeställningen från olika perspektiv. Dessa kan sedan sammanfogas till en nyanserad bild att dra slutsatser utifrån. I kommande stycken presenteras de fyra aspekterna som kommer att användas för att analysera 1800-talets svenska parker ur ett politiskt perspektiv.

I manifestationsaspekten ställer Gailing och Leibenath (2017) sammanflätningen av människans kultur och landskap i ljuset. De hävdar att landskap skapas i relationen mellan människan och dess omgivning och att människans kulturella idéer går att finna som konkreta fysiska avtryck i landskapet. Gailing och Leibenath (2017) påstår att människors varierande relationer till landskapet och dess återspeglning av kulturen många gånger orsakar konflikter.

I den demokratiska aspekten lyfts Mels (2016) idé om att det finns en nära relation mellan inflytandet över vilka kulturella ideal som syns i landskapet och politiskt inflytande i bredare termer, det vill säga rätten att få sina åsikter representerade i samhället, den fysiska miljön och i politiskt beslutsfattande. Enligt Gailing och Leibenath (2017) har den demokratiska aspekten av landskap betydelse för synliggörandet av vilka åsikter som får lov att framträda vid beslutsfattande som rör landskap och vilka som inkluderas respektive exkluderas, medvetet eller omedvetet.

Gailing och Leibenath (2017) lyfter att landskap och upplevelsen av dessa både kan forma och formas av identiteten hos individer, grupper och nationer. De lyfter fram Trudeaus (2006) påstående om att dominanta grupper i samhället kodar landskapen och påverkar hur de används samt vilka som får använda dem. Författarna stödjer också sitt resonemang med Benders (1993) påstående om att landskapet som omger oss är en viktig komponent i vad som danar identitet (Bender 1993, se Gailing & Leibenath 2017). Fysiska gränser i landskapet speglar ofta

klyftan mellan gruppidentiteterna hos det som uppfattas som “vi” och “dem” (Trudeau 2006).

I relation till begreppet makt anser Gailing och Leibenath (2017:343) att landskapet spelar en dubbelroll, “...landscapes are both the medium and outcome of power.”. Gailing och Leibenath (2017) hävdar att landskapet ses som en produkt av de mest inflytelserika aktörerna i samhället, de styrker sitt ställningstagande med Syses (2010) påstående om att dessa har makten att definiera landskapets värden, bestämma dess användning och besluta vilken kunskap som ska få ligga till grund för hanteringen av landskapet. Å andra sidan kan landskapet ses som en kraftfull enhet i sig själv som, oberoende av intentionen bakom de som haft makten över landskapet, påverkar och formar de som vistas där (Gailing & Leibenath 2017).

Ramverket är framtaget för att appliceras på “landskap” vilket är ett brett begrepp som kan definieras på flera olika sätt. Då ingen definition anges i artikeln tolkas den i uppsatsen utifrån europeiska landskapskonventionens definition som lyder:

The landscape is part of the land, as perceived by local people or visitors, which evolves through time as a result of being acted upon by natural forces and human beings (Council of Europe 2000a).

Definitionen anses lämplig att tolka ramverket genom då Gailing och Leibenath (2017) benämner landskap just som ett föränderligt fenomen som uppstår genom människans upplevelse av geografiska ytor. Orden landskap och park är inte synonyma och därför är det inte självklart att ramverket lämpar sig för att analysera parker. I denna uppsats fungerar det dock bra att applicera det Gailing och Leibenath (2017) skriver om landskap på parker. Precis som landskap i bredare termer utvecklats parker med tiden, uppfattas olika av olika människor och påverkas av människans idéer och handlingar. Flera intressanta resonemang om 1800-talets parker kan föras med hjälp av ramverket och de var och är trots allt en betydande del av det urbana landskapet.

3. Bakgrund: sociala skikt och maktfördelning under 1800-talet

I detta kapitel ges en bakgrund till hur maktstrukturerna skiftade under 1800-talet. Borgarklassen och arbetarklassen presenteras då dessa kommer att spela huvudroller i uppsatsen. Detta utgör den grund som behövs för att förstå dynamiken mellan klasserna och de offentliga parkerna som analyseras i kapitel fyra.

Under 1800-talet förändrades det svenska samhället i grunden när industrialismen slog igenom i Sverige (Thurfjell 2020). När jordbruket effektiviserades till följd av den teknologiska utvecklingen förvandlades Sverige från en agrar nation till en industrialiserad nation, detta förde med sig fler typer av arbetsmöjligheter i städerna och människor började successivt att lämna landsbygden för att bli stadsbor (ibid.). I samband med industrialiseringen upplöstes ståndssamhället som genomsyrat Sveriges politik från 1300-talet (Hellspong & Löfgren 1974). Ståndssamhället kännetecknades av att skillnaderna i privilegier mellan bönder, borgare, präster och adel stod inskrivna i lagen (ibid.).

År 1866 skedde ett demokratiskt genombrott då ståndsriksdagen ersattes av två valda kamrar (Hellspong & Löfgren 1974). Detta innebar enligt Thurfjell (2020) ett steg bort från den centralstyrda monarkin och ett steg mot ett demokratiskt samhälle där invånarna blev medborgare i stället för undersåtar. I samband med detta ersattes ståndssamhället av klassamhället, där ens position i samhället avgjordes av ekonomiska tillgångar i stället för juridiska bestämmelser (Hellspong & Löfgren 1974). I klassamhället fick flera av de mest förmögna bönderna, till skillnad från tidigare, stort inflytande i riksdagen (ibid.). Däremot innebar inte ståndssamhällets avvecklande att hela befolkningen fick mer att säga till om, den fattiga befolkningen från landsbygden som utgjorde den framväxande industriarbetarklassen lämnades med mycket begränsat inflytande (ibid.).

Under 1800-talets andra hälft fick den borgerliga livsstilen och kulturen bred spridning vilket syntes i städernas utformning (Nolin 1999). Enligt Hellspong och Löfgren (1974) bars den borgerliga medelklassen upp av män med rötter i näringslivet, till exempel grosshandlare, köpmän och brukspatroner, men också akademiker och högre tjänstemän fanns inom detta samhällsskikt. Nolin (1999) hävdar att värderingar som självdisciplin, flit, ordning, sparsamhet och omtanke om den egna hälsan för att kunna prestera var centrala inom borgerligheten. De översta samhällsskikten utgjorde en mycket liten del av befolkningen, den stora massan var bönder som sedan kom att bli industriarbetare (Hellspong & Löfgren 1974).

Hellspong och Löfgren (1974) framhäver att arbetarklassen under 1800-talet var mer diversifierad än den relativt homogena borgerliga klassen. De påstår att bredden på yrkeskategorier var stor och kulturen skilde sig åt beroende på

sysselsättning och var i Sverige man bodde och arbetade. Det som förenade arbetarklassen var bristen på egendom, det bristfälliga inflytandet i riksdagen och maktlösheten över sin egen arbetsituation (ibid.). Under 1880-talet fick den moderna arbetarrörelsen sitt genombrott i Sverige (ibid.). Arbetarna gjorde uppror mot bristen på representation i riksdagen och de började ställa krav på förbättrade arbetsvillkor (ibid.). Reformationstakten var dock långsam då högre klasser försökte bromsa arbetarnas organisering och bildande av fackföreningar (ibid.).

4. Analys av de första offentliga parkernas användning i Sverige

I följande kapitel beskrivs och analyseras kopplingarna mellan 1800-talets offentliga parker, tidens rådande kultur och klasskillnaderna som fanns. De borgerliga värderingarnas påverkan på parkerna undersöks, de mest konkreta delarna av den borgerliga kulturen som varit styrande för parkernas funktioner är familjeidealen, nykterhetsidealen och bildningsidealen. Därefter följer resonemang kring hur arbetarklassen och dess besöksfrekvens kan ha påverkats av de borgerliga värderingarnas inverkan på parkerna. Kapitlet avslutas med att analysera huruvida de första offentliga parkerna kan anses vara demokratiska eller inte, vilket är en viktig aspekt för att förstå vilka som har haft respektive saknat möjligheten att påverka parkernas funktioner och användning.

4.1. Samspelet mellan offentliga parker och borgerlig kultur

Nolin (1999) gör det tydligt att de offentliga parkerna växte fram ur den borgerliga kulturens mylla och att parkernas funktioner därför återspeglar borgarnas intressen. I följande stycken presenteras kopplingar mellan parkerna och borgarna för att påvisa kulturens manifestering i landskapet enligt Gailings och Leibenaths (2017) ramverk.

Nolin (1999) lyfter fram behovet av platser för de nya umgängesformer och ideal som etablerades inom det borgerliga skiktet och de offentliga parkerna var en sådan arena. Hon påstår vidare att de offentliga parkerna delvis anlades som en följd av borgerskapets förkärlek för att promenera, men framför allt erbjöd parkerna möjligheten till medverkan i olika nöjesaktiviteter. Restauranger var ofta belägna i eller precis utanför parkerna, de kunde vara mycket påkostade med flera underhållningsrum och stora glasfönster som gav restaurangbesökarna utsikt över parken (ibid.). Musikintresset som fått fäste bland borgarna under 1800-talet spred sig från salongerna, via restauranger, för att sedan etablera sig som musikpaviljonger i parkerna (ibid.). Musiken ansågs vara moraliskt uppbyggande och därmed förstärkande för idén om att parken skulle vara en karaktärsdanande miljö (ibid.). Kägelbanor var ytterligare ett vanligt inslag som bjöd in till aktivitet och umgänge (ibid.).

Nolins (1999) påstående om att aktiviteterna som erbjöds i parkerna speglade borgarnas ideal kan i ljuset av Gailings och Leibenaths (2017) ramverk ses som ett exempel på kulturens manifestation i landskapet. Parkernas utbud av funktioner

växte fram till följd av de gemensamma preferenser och intressen som fanns inom borgerligheten. Detta går i linje med Trudeaus (2006) påstående om att det ofta är dominanta grupper i samhället som kodar landskap och bestämmer dess användning. Parken blev en öppen plats i staden som troligtvis verkade för att stärka den borgerliga gruppidentiteten, detta blir tydligt genom Nolin (1999) beskrivning av hur parken blev en arena där borgarna kunde visa upp sin status i samhället, umgås med vänner och knyta nya kontakter.

4.2. Parkerna skulle främja sammanhållna kärnfamiljer och utveckling av starka individer

Familjens roll var av stor betydelse för borgarklassen och det fanns distinkta idéer om hur familjekonstellationen skulle se ut (Nolin 1999; Hellspong & Löfgren 1974). Det fanns även ideal angående individens attribut och både idén om kärnfamiljen och den starka individen kan kopplas till tankarna bakom de offentliga parkernas funktion (Nolin 1999). Följande stycken redogör för dessa paralleller och hur det kan ha påverkat arbetarklassen.

Enligt Hellspong och Löfgren (1974) utkristalliserade sig nya familjeideal i och med framväxten av den borgerliga kulturen, kärnfamiljen såg som den optimala umgängeskretsen. De kännetecknar de nya idealen med strikta uppfostringssystem där vikten av släktsammanhållning, familjestolthet, föräldraauktoritet och könsrollsmönster präntades in i barnen från ung ålder. Inom arbetarklassen såg dock umgängesformerna annorlunda ut. Hellspong och Löfgren (1974) påstår att umgänget främst skedde utanför hemmet för männens del, de umgicks med varandra på arbetsplatserna och kvinnorna träffades i hemmen. Majoriteten av arbetarna kom från landsbygden och de mycket trånga arbetarkvarteren gjorde det svårt för dem att föra med sig sina umgängesformer och traditioner, detta ledde till ett behov av fler ytor för sammankomster (ibid.). Borgarna ville åtgärda situationen, de ansåg att arbetarna skulle bo och umgås med kärnfamiljen i vackra och trygga hem och den offentliga parken utgjorde ett viktigt komplement till detta, den var en mer lämplig umgängesmiljö än gator och torg (Nolin 1999).

N.J. Ericsson, Daniel Müller och Olof Enroth var tre tungt vägande röster som under främst 1850- och 1860-talet argumenterade för de allmänna trädgårdarna och parkernas betydelse för fostrande och utveckling av stadens invånare (Nolin 1999). Samtliga hade ledande positioner i svenska trädgårdsföreningar och de umgicks i kulturella, borgerliga kretsar (ibid.). De var eniga om att parken var en plats för familjen att vistas i och Müller framförde tankar om att tillgången till promenadplatser skulle verka för att familjerna höll samman och barnen skulle bli väluppfostrade (ibid.). Promenadstråken var enligt Nolin (1999) bland de allra mest

betydelsefulla komponenterna i parkerna och dessa utformades med stor omsorg för att skapa ett harmoniskt flöde genom parken.

I ljuset av Gailings och Leibenaths (2017) ramverk kan de välplanerade promenadstråken ses som en manifestation av ambitionen att sprida den borgerliga kärnfamiljsnormen till arbetarklassen. Själva stråken i sig har dock inga uppenbara egenskaper som uppmuntrar promenad tillsammans med just kärnfamiljen, exakt hur Müller tänkte att stråken skulle verka för sammanhållna familjer är oklart. En möjlig förklaring är att de borgerliga familjer som promenerar i parkerna blir en del av landskapet och kan på så vis uppmuntra normen att umgås i kärnfamiljen.

Från 1800-talets mitt började man tillgodose barnens behov i parkmiljön och på 1870- och 1880-talet anlades många lek- och idrottsplatser, vilket Enroth varmt förespråkade (Nolin 1999). Detta överensstämmer med idén om familjen som den optimala umgängeskretsen, parkerna skulle tillgodose hela familjens behov (ibid.). Barn började ses som självständiga individer och barndomen sågs som en viktig utvecklingsfas, "Lekplatsen var [...] inte enbart en plats för nöjen, den kan också ses som en plats för fysisk och moralisk fostran, under leken skulle barnen utvecklas till friskare, starkare och bättre samhällsmedborgare" (Nolin 1999).

Att lekplatser började byggas är ett konkret exempel på hur värderingar och tankar om vad landskapet ska fylla för funktion manifesterar sig i den fysiska miljön, enligt Gailings och Leibenaths (2017) ramverk. Detta leder vidare till deras yttrande om att landskapet som omger människan är en faktor som formar dess identitet, lekplatserna bör i allra högsta grad ha främjat byggandet av identitet hos de barn som använde lekplatserna. Borgarna, som en dominant grupp i samhället, hade makten och därmed en fantastisk möjlighet att genom att erbjuda barn möjlighet till lek i parkerna främja deras utveckling.

Om parken faktiskt främjade sammanhållningen i arbetarfamiljerna i realiteten eller om detta endast var en avsikt som rann ut i sanden är svårt att svara på. Borgarna hade makten över hur landskapet skulle formas och därigenom hade de, enligt Gailing och Leibenath (2017), inflytande över parkernas påverkan på individen då omgivningen är en faktor som bidrar till danande av identitet. Dock är landskapet, parallellt med en produkt av makt, ett maktmedium i sig självt som påverkar människor bortom de avsikter vi har angående landskapets inverkan på oss (ibid.). Därför är det svårt att säga om borgarnas avsikt att parkerna skulle bidra till fostrande av arbetarklassen lyckades eller inte.

Gailing och Leibenath (2017) lyfter fram ett påstående av Trudeau (2006) om att landskap kan verka för att upprätthålla ideal och att de osynliga sociala gränser som finns mellan olika grupper i samhället förkroppsligas i landskapet. Trudeau (2006) påstår även att landskapet besitter en stark förmåga att vara exkluderande. Utfallet när det kommer till de offentliga parkerna i Sverige kan, på grund av det starka avtrycket av den borgerliga gruppidentiteten, ha blivit att upplevda fysiska

gränser skapades mellan klasserna i stället för att målet om inkludering av arbetarklassen uppnåddes.

4.3. Aktivitet i parken som alternativ till alkoholkonsumtion

En förhoppning som fanns i samband med anläggning av offentliga parker är att de skulle bidra till ökad nykterhet i samhället (Nolin 1999). Nedan presenteras de identifierade paralleller som finns mellan aktiviteterna i parkerna och förordandet av nykterhet.

Under 1800-talets första hälft nådde konsumtionen av brännvin mycket höga nivåer i Sverige, för att stävja supandet bildades därför svenska nykterhetssällskapet under 1830-talet (Frängsmyr 2004). Enligt Hellspong och Löfgren (1974) exploderade medlemsantalet först på 1870-talet och medlemmarna utgjordes huvudsakligen av de "nya, stora samhällsgrupper, som skapats genom bondesamhällets omvandling till industrisamhälle" (Hellspong & Löfgren 1974:38).

Flera olika fysiska element i parkerna har enligt Nolin (1999) omnämnts positivt i samband med nykterhetsrörelsen. År 1899 tillsatte stadsfullmäktige i Göteborg en nykterhetsberedning med uppgiften att ge arbetarna lämpliga sysselsättningar som alternativ till flaskan och därmed öka nykterheten (Göteborgs stadsfullmäktiges handlingar 1901, se Nolin 1999). En punkt i denna var gratis musik i vissa av stadens parker och musikpaviljonger blev, som tidigare nämnt, ett återkommande element i parkerna. (Nolin 1999). Även en punkt om idrott och lek för arbetarklassen stod skriven i nykterhetsförordningen (ibid.). Servering av alkohol i parkerna ansågs i vissa fall påverka ungdomen negativt, man ansåg att parkerna skulle ingjuta hälsosamma och skötsamma vanor hos ungdomen och därmed kunde serveringarna uppfattas som olämpliga (ibid.)

Gällande viljan att öka nykterheten bland arbetarna är Nolin (1999) diffus angående vem som ligger bakom dessa initiativ. De som planerar parkernas funktion och utseende var i hög grad borgare (ibid.) och därför kan bevisen på att parkerna skulle främja nykterhet tolkas som att ökad nykterhet var ett borgerligt intresse. Hellspong och Löfgren (1974) framställer arbetarklassen som ursprunget till nykterhetsrörelsen. Att öka nykterheten kan alltså ha varit ett gemensamt mål både för borgare och för arbetarklass. Gailing och Leibenath (2017) hävdar att vår omgivning i hög grad kan utformas för att styra beteenden i en viss riktning. Att främja nykterhet genom att styra det offentliga rummets identitet var det endast borgarklassen som hade makten att göra och här har de dragit nytta av landskapets makt att påverka beteenden hos människor.

Konstruktionen av ett landskaps identitet skapas genom sociala överenskommelser om hur landskapet uppfattas (Gailing 2014, se Gailing & Leibenath 2017). Detta blir tydligt i ambitionen att parkerna skulle vara en plats som främjade nykterhet. De nykterhetsfrämjande elementen i parkerna uppfattas troligtvis endast som just nykterhetsfrämjande genom det svenska 1800-talets kulturella glasögon, då musikpaviljongernas och idrottsplatsernas eventuella påverkan på alkoholkonsumtionen skedde på ett indirekt vis.

4.4. Bildningsidealets avtryck i parkerna

Under 1800-talet fanns ett utpräglat bildningsideal i Sverige (Nolin 1999; Frängsmyr 2004). Detta avtecknar sig i de offentliga parkerna på flera sätt som nu kommer att presenteras nedan, följt av paralleller till Gailings och Leibenaths (2017) aspekter manifestation och identitet.

Aptiten på bildning var stor i den borgerliga klassen, de ville förvärva sig den kunskap som adeln besatt (Nolin 1999). Enligt Frängsmyr (2004) var behovet av bildning inte unikt för medelklassen utan uttrycktes också bland arbetarna. Han påstår vidare att det även fanns en ambition bland borgarna att förädla arbetarna genom moralisk och intellektuell undervisning. Till följd av detta upprättades bildningscirkular, först i Stockholm men sedan utspritt över landet (ibid.).

Bildningsidealet lämnade också spår i den fysiska miljön. Enroth, betydande skribent inom trädgårdsfrågor på 1800-talet, förespråkade att både bibliotek och museum skulle placeras i parker för att ge invånarna möjlighet att kombinera bildning och rekreation (Nolin 1999). Hans ståndpunkt var att parkerna hade en bildande och pedagogisk uppgift och han ansåg att ett samband kan ses mellan hur bildat ett land var och förekomsten av offentliga parker (ibid.). Under 1890-talet upprättades flera museer i parkmiljö, till exempel Skansen, Biologiska museet och Nordiska museet som alla var belägna i Stockholm Djurgårdens parkmiljö (ibid.).

Ytterligare ett vanligt element i parkerna som Nolin (1999) lyfter fram är alla de monument över kunligheter och andra kända personer som restes, hon hävdar att monumenten över hyllade personer kan kopplas till ambitionen att göra parkerna till en miljö som är utvecklande för individen. Monumenten i det offentliga rummet skulle vara inspirerande genom att påminna om goda förebilder (ibid.). Det fanns även tankar om att musik spelade en viktig roll för bildandet av de lägre klasserna (Andersson, Jonsson & Bernskiöld 1992 se Nolin 1999) och som tidigare nämnt var musikpaviljonger återkommande i parkerna.

Parkernas sammanhållande struktur utgjordes av gångar och gräsplaner, dessa var utformade för att möjliggöra betraktandet av växter på nära håll (Nolin 1999). Gräsplanerna fick i början av 1800-talet inte beträdas, de användes endast som en enhetlig bakgrund för de buskar, träd och blomplanteringar som återfanns på dessa (Nolin 1999). Gräsplanerna var, innan det blev tillåtet att beträda dem, ganska små

och buskar, träd och blomsterplanteringar var placerade i dess kanter för att man skulle kunna studera dem mer ingående än om de hade varit på större avstånd från gångarna (Nolin 1999).

Bildningsidealet har genomsyrat parkerna i hög grad, vilket utöver exemplen i detta kapitel har kunnat urskiljas i de övergripande beskrivningarna av de borgerliga idealen. Musikpaviljongernas bildande funktion, lekplatserna som en förutsättning för att fostra disciplinerade och skötsamma barn, monument som förebilder, anläggning av muséer och bibliotek i parkerna samt gångarnas och gräsmattornas utformning för att kunna studera växterna exemplifierar återigen Gailings och Leibenaths (2017) teori om kulturens fysiska manifestering i landskapet.

Gailings och Leibenaths (2017) resonemang kring den sociala konstruktionen av uppfattningen av landskap som lyftes in i avsnittet om nykterhet är intressant att använda även här. Den kollektiva idén om hur elementen som nämndes ovan skulle verka för att vara bildande är viktig för att de ska kunna fylla just en bildande funktion. Om det inte skulle finnas en vilja att bilda sig och om inte människor nyttjade till exempel det faktum att gräsplanerna var mindre för att man skulle kunna studera växterna på nära håll för att bilda sig, skulle det inte vara givet att denna utformning resulterade i bildning. Även betraktandet av monument föreställande framgångsrika personer färgas sannolikt av kulturen. Om narrativet kring att dessa personer är bra förebilder upprätthålls, blir sannolikheten större att monumenten skådas med detta i åtanke och därmed göder inspirationen till bildning. Om dessa berättelser inte upprätthålls och historien bakom monumenten glöms bort kan den bildande funktionen skifta till en rent estetisk funktion.

4.5. Begränsande faktorer för arbetarklassen

De offentliga parkerna i 1800-talets Sverige var ofta belagda med inhägnader, ordningsregler och ibland även inträdesavgifter (Nolin 1999), vilket kan ha spätt på en borgerlig norm i parkerna. Nedan presenteras faktorer som kan ha begränsat arbetarklassens användning av de offentliga parkerna.

Enligt Nolin (1999) var flera parker inhägnade och låstes på kvällen för att skydda dem från skadegörelse och trädgårdsmästaren bodde ofta i parken för att kunna övervaka den. Nolin (1999) lyfter också att det fanns en rad ordningsföreskrifter som ställde krav på parkbesökarnas uppförande. Det blev friare på 1890-talet då man slutade med att inhägna parkerna, ordningsreglerna kom dock att gälla ytterligare ett antal år. Ordningsföreskrifterna styrde ramarna för parkbesöken på så vis att det till exempel oftast inte var tillåtet att beträda gräsmattorna, man fick inte bära tunga bördor, man skulle klä sig propert och man skulle uppträda nyktert (ibid.). I Kungsparken i Malmö (Ordningsföreskrifter i SDS 14 juli 1872, A.U. Isberg 1923 s.846, se Nolin 1999) och i Berzelii park i

Stockholm patrullerade till och med polis för att upprätthålla ordningen (SSA, DK protokoll 1853, se Nolin 1999). Dessa kunde avvisa folk som inte ansågs uppfylla kriterierna för att få beträda parkerna (Nolin 1999). Det är dock svårt att dra en slutsats kring vilka detta drabbade då Nolin inte specificerar närmare vad till exempel "klä sig propert" innebär. Vissa parker, främst trädgårdsföreningar och parkbolagens parker, var belagda med inträdesavgifter (ibid.). Nolin (1999) hävdar att en anledning var att stänga ute folk man förmodade skulle ställa till med skadegörelse, på så vis skapades segregering då alla inte hade råd att tillträda dessa parker.

Thurfjell (2020) lyfter att i samband med den nya, specialiserade och mer produktiva typen av arbete i industrialismens städer såg begreppet *fritid* dagens ljus. Fritidssektorn gör sig enligt Hellspong och Löfgren (1974) först synlig i de borgerliga kretsarna, mycket på grund av de bättre ekonomiska förutsättningarna som ledde till att de kunde ha tjänstefolk som frigjorde familjemedlemmarna från tyngre, dagliga hushållsarbeten. Antalet tillfällen som borgarna hade möjlighet till parkbesök bör ha ökat betydligt till följd av den större mängden fritid, vilket gör att människor från borgarklassen kan ha associerats starkt till bilden av parken. Det är rimligt att denna bild kan ha lett till att arbetarklassen tvekade inför att själva använda parkerna då de inte passade in i normerna som fanns bland de som använde parkerna.

Med Gailings och Leibenaths (2017) resonemang om samspelet mellan identitet och landskap som utgångspunkt kan styckena ovan tyda på att det finns en föreställning om hur parkbesökaren förväntas vara, kopplat till borgerliga attribut. Borgarnas kulturella avtryck och närvaro i parkerna kan ha satt ribban för vad som anses vara proper klädsel och städat beteende. Detta kan ha begränsat arbetarklassen genom att antalet tillfällen de tilläts vistas i parkerna reducerades till följd av de kriterier som behövde uppfyllas. Nolin (1999) påstår att söndagar var den mest lämpade tidpunkten för parkbesök bland arbetarna, i andra hand kvällar. På kvällarna återvände arbetarklassens män till hemmet från en dag i tjänst och det är sannolikt att deras yttre inte stämde överens med vad som ansågs vara propert. Kravet på att upprätthålla ett propert yttre bör, tack vare deras goda ekonomi, inte ha varit begränsande för borgarna på samma sätt som för arbetarklassen, vilket kan ha gjort parken till en mer självklar umgängesmiljö för borgarna.

4.6. Utformandet av parker som en demokratisk process

Gailing och Leibenath (2017) hävdar att det finns anledning att reda ut den demokratiska aspekten av ett landskap när det har gett upphov till exkluderande

effekter. I de offentliga parkerna under 1800-talet kan ordningsreglerna, de borgerliga normerna och arbetarnas begränsade inflytande i samhället ha gett upphov till detta. Det är därför berättigat att titta närmare på i vilken mån de offentliga parkerna, som spontant kan upplevas som ett demokratiskt fenomen, verkligen var det.

Det faktum att Nolin (1999) inte nämner något om arbetarklassens åsikter och behov när det kommer till parkernas funktioner har fått ta plats i de första parkerna vittnar om att deras kultur inte finns representerad på samma sätt som borgarnas. Trots att parkerna sägs ha varit öppna för alla går det att ifrågasätta om de för den sakens skull var demokratiska. Enligt Gailing och Leibenath (2017) räcker det inte med att det formellt sett inte finns några hinder för folk att beträda en plats för att den ska vara demokratisk, det är även av vikt att åsikter från olika grupper i samhället har fått plats vid utformandet av landskap. Enligt Mels (2016) idé om demokrati där alla har rätt till att få sina åsikter representerade i det fysiska rummet kan inte 1800-talets offentliga parker bedömas vara fullt demokratiska.

När folkrörelserna på allvar fick fäste i det svenska samhället i slutet av 1800-talet (Hellspång & Löfgren 1974) hävdar Nolin (1999) att det fanns behov hos arbetarklassen av platser att samlas på för att mobilisera sig. Detta tilläts inte i parkerna. När socialdemokratiska föreningen ville samlas i Slottsparken i Göteborg angav parkens styrelse att det var angeläget att behålla parkens syfte att erbjuda vederkvickelse och förströelse för allmänheten, politisk sammankomst var inte tillåten (Nolin 1999). Enligt Nolin (1999) är detta förbud en anledning till att arbetarrörelsen i början av 1900-talet började anlägga folkparker där deras önskemål och behov fick vara styrande runt om i Sverige. Gailing (2012) hävdar att landskap ofta utgör en arena för mobilisering, många gånger av politiskt slag. Detta behov hos arbetarklassen i samband med folkrörelserna visar att de tidiga parkerna inte uppfyllde ett tydligt behov hos arbetarna. Detta ger anledning att, i ljuset av Mels (2016) påstående om att alla har rätt att få sina synpunkter representerade i det fysiska rummet, kritisera i vilken grad de första parkerna var demokratiska.

5. Diskussion

I denna studie har syftet varit att undersöka hur kultur och värderingar hos en samhällsklass formar den fysiska miljön och hur dess prägel kan ha påverkat en lägre klass. Detta har gjorts genom att studera anläggandet och användningen av Sveriges första offentliga parker under 1800-talet. I detta kapitel kommer uppsatsens metod och resultat att utvärderas och syftet följas upp.

I analysen av 1800-talets svenska parker har tydliga indikationer på att borgarklassen på flera sätt ville fostra arbetarklassen framträtt, detta syns i resonemangen bakom vilka funktioner som fanns i parkerna. Kärnfamiljsideal, nykterhet och bildning är de tydligaste idealen som borgarna ansåg att arbetarna skulle anamma. Om parkerna faktiskt påverkade arbetarna i den riktning borgarna ville och om arbetarna var negativt eller positivt inställda till borgarnas vilja att influera dem förblir obesvarat. Något som dock går att konstatera är att arbetarna till en början saknade inflytande över vilka funktioner parkerna skulle ha och vilka regler som gällde i parkerna, vilket så småningom ledde till att folkparkerna såg dagens ljus. Arbetarnas inflytande var alltså för lågt för att de som utformade parkerna inom den borgerliga klassen skulle ta hänsyn till önskemål som uttrycktes från arbetarnas håll.

Skiftet från att ha delat in befolkningen i översåtar och undersåtar till att benämna samtliga som medborgare är grundläggande för dagens människosyn och Thompsons (2014) påstående om att många landskapsarkitekter har ambitionen att inkludera och tillfredsställa så många människor som möjligt, oberoende av deras position i samhället. Det förändrade synsättet på 1800-talet kan ha varit första gången i Sveriges historia där man i stor skala ville förbättra förhållandena för en lägre klass och införandet av offentliga parker vittnar om detta skifte. Det går att kritisera borgarnas paternalistiska inställning till hur arbetarklassen skulle nyttja parkerna och bristen på demokratiska principer i utformandet av parkerna. Å andra sidan behöver man passera punkt B för att ta sig mellan A och C, omvandlingen från en stad där stadens gröna rum endast är öppna för samhällets toppskikt till en stad där god medborgardialog eftersträvas har varit en stegvis process och något annat är orimligt att förvänta sig.

Skillnaden i mängden fritid pekades tidigare ut som en faktor som kan ha varit avgörande för hur mycket tid arbetarklassen respektive den borgerliga medelklassen spenderade i parkerna. Detta väcker frågan om hur mycket parkernas utformning, funktion och ordningsregler har varit avgörande för vilka som nyttjar parkerna och hur mycket andra faktorer, som till exempel antalet arbetstimmar per dag, spelar in. Funderingar i dessa banor är i högsta grad relevanta än idag när det gäller fenomen som till exempel segregering och gentrifiering. I vilken grad kan landskapsarkitekter och stadsplanerare påverka sådana skeenden och hur stor roll

spelar strukturella skillnader som ligger utanför dessas makt att påverka? Detta är svåra frågor som tillhör gråskalans värld och trots att definitiva svar är svåra att hitta, finns det ett stort värde i att som landskapsarkitekt reflektera över dessa och utvärdera sin egen roll i problematiken som kan uppstå.

Gällande valet av teorin som applicerades i analysen är det värt att ifrågasätta om det är rimligt att analysera 1800-talets parker utifrån det nutida perspektiv som använts i denna uppsats. Calderon och Butler (2019) hävdar att synen på vem som skulle ha något att säga till om vid planering av landskapet skiftade så sent som i slutet av 1900-talet, från att ha sett på denna uppgift som något endast experter inom området sysslade med till att bli något som alla, i demokratisk anda, skulle få vara delaktiga i. Utifrån denna information torde det vara sannolikt att man under 1800-talet inte ens kom på tanken att samråda med arbetarklassen angående hur de önskade använda de offentliga rummen, man trodde troligtvis att det bästa resultatet genererades av att experterna inom området fick fria händer. Thompson (2014) nämner Shelly Arnsteins artikel 'A Ladder of Citizen Participation' från år 1969 som en klassisk text där graderna av medverkande bland medborgarna kartläggs. Om dessa teorier och tankar ännu inte sett dagens ljus under 1800-talet är det inte rimligt att i normativ anda förvänta sig en medborgardialog där alla kände sig inkluderade. Att kritisera frånvaron av denna skulle dessutom vara att använda historien på fel sätt då den intellektuella kontexten för händelserna ignoreras. Att med en så objektiv blick som möjligt konstatera att så sannolikt var fallet kan däremot vara av värde för resonemang kring vikten av medborgardialog.

Analysen som gjorts i denna uppsats är målad med breda penseldrag och som nämnt i inledningen skilde sig inställningen om huruvida borgarnas och arbetarnas behov rymdes i samma park åt mellan olika städer. I Malmö anlades separata parker medan Jönköping ville främja umgänge mellan klasserna. De generella slutsatser som dras i denna uppsats har sannolikt flera blinda fläckar som skulle kunna klargöras genom att undersöka uppsatsens frågeställning med ytterligare avgränsning till enskilda städer eller till och med enskilda parker. En jämförelsestudie hade till exempel kunnat göras mellan Malmö och Jönköping då inställningen till klasskillnaderna verkar ha skiljt sig åt.

Att reflektera över vilka bakomliggande skäl som finns vid utformande av utomhusmiljöer kan säga mycket om utfallet. Thompson (2014) hävdar att empati är en av de många viktiga egenskaper som en landskapsarkitekt, med genuin vilja att skapa värde för människor som ska vistas på platserna denna utformar, bör ha. Han menar att egenskapen att sätta sig själv i någon annans skor krävs för att kunna tillgodose behoven som finns. I strävan mot att en plats ska lyfta en grupp människor till en sundare livsstil kan man utifrån Thompson (2014) argumentera för att anledningen bakom denna ambition är en av flera faktorer som är viktiga för utfallet. Genom att sätta sig in i målgruppens situation är sannolikheten för ett lyckat resultat högre än om man utgår ifrån att sina egna ideal och livsmönster går

att applicera på vem som helst. Flera saker som lyfts i denna studie indikerar att borgarklassen agerat på det senare.

Återigen finns det dock anledning att fundera över om det är rimligt att kritisera 1800-talets parker utifrån nutida synsätt, som sagt var konceptet att vilja gynna lägre klasser färskt och idéer som att i rollen som arkitekt eller trädgårdsdesigner sätta sig i arbetarklassens skor fanns sannolikt inte på kartan än. Utöver denna förmåga är även kunskap om strukturella processer som segregering och dess orsaker i historien viktiga, vilket är en anledning till att denna uppsats skrivs. På grund av hur nya jämställdhetsidealen var under denna tid fanns det inte någon historia att lära av på samma sätt som det finns idag.

I syfte att utforska balansen mellan utformande av landskap enligt en top-down struktur och utformande av landskap i full demokratisk anda där konsensus eftersträvas, kan det vara intressant att på ett teoretiskt plan fundera över vad som kunde gjorts annorlunda under 1800-talet. Enligt Calderon (2013) är ideal om total inkludering, jämn maktfördelning och konsensus angående hantering av landskap vanlig i litteraturen om landskapsarkitektur och urban design. Samtidigt menar Gailing och Leibenath (2017) att antagonism är oundvikligt när det kommer till frågor om hur landskapet ska hanteras. Det bör således bli mer och mer omöjligt att fatta beslut som alla är tillfreds med ju fler personer som är med i beslutsprocessen. De som får uppdraget att utforma stadens offentliga rum har ofta gedigen kunskap och erfarenhet som gemene man saknar, därför kan det tyckas vara rimligt att dessa får vara styrande vid utformningen av utomhusmiljöer. Uppenbarligen fanns det dock på 1800-talet önskemål om i alla fall en konkret funktion som inte uppfylldes hos arbetarklassen, nämligen möjligheten till politisk mobilisering. Om detta önskemål angående parkernas funktioner hade tagits i beaktning hade en större andel människor fått större glädje av parkerna. Bästa resultat när det kommer till utformande av landskap finns sannolikt någonstans på skalan mellan ytterligheterna att endast experter får bestämma och att alla får vara med och bestemma.

6. Slutsats

Avslutningsvis kan det konstaterats att det finns flera starka samband mellan den borgerliga kulturen och utformandet av de första offentliga parkerna. Efter att ha analyserat Nolins (1999) avhandling utifrån Gailing och Leibenaths (2017) ramverk går det fortfarande inte att ge några definitiva svar på hur fördelningen av parkbesökare från borgarklassen respektive arbetarklassen såg ut. Det finns alldeles för lite dokumentation och skillnaderna beräknas vara stora mellan olika platser i landet då man har angripit klasskillnaderna i förhållande till parkerna något olika i olika städer. Det som däremot kan fastslås är att parkerna till en början var helt och hållet utformade efter borgarklassens ideal och att de hade mer fritid att spendera i parkerna, medan arbetarklassen mötte fler hinder. Sedan dess har vi rört oss i en riktning där allt fler får möjlighet att tycka till om stadens utformning. Dilemman och svårigheter kvarstår dock i frågor rörande inkludering, vilket är ämnet för mycket skrivet som produceras inom ämnet landskapsarkitektur och landskapsplanering. Förhoppningsvis har tolkningen av historien som presenterats i denna uppsats utgjort ett tankeväckande bidrag till diskursen samt belyst hur viktigt det är att reflektera över diskrepansen mellan vilka som utformar landskap och vilka som ska använda dem.

Referenser

- Barlow Rogers, E. (2001). *Landscape Design - A Cultural and Architectural History*. New York: ABRAMS.
- Boverket. (2010). *Socialt hållbar stadsutveckling – En kunskapsöversikt*. Boverket: internt.
- Calderon, C. (2013). *Politicising participation: Towards a new theoretical approach to participation in the planning and design of public space*. Uppsala: Swedish University of Agricultural Sciences
- Calderon, C. & Butler, A (2019) Politicising the landscape: a theoretical contribution towards the development of participation in landscape planning, *Landscape Research*, 45:2, 152-163
<https://doi.org/10.1080/01426397.2019.1594739>
- Council of Europe (2000a). *European Landscape Convention*.
<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/176>
[2021-03-01]
- Council of Europe (2000b). *European Landscape Convention*, explanatory report.
<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/176>
[2021-03-01]
- Frängsmyr, T. (2004). *Svensk idéhistoria: bildning och vetenskap under tusen år. D. 2 1809-2000*. Stockholm: Natur och kultur.
- Gailing, L. (2012). Dimensions of the social construction of landscapes— Perspectives of new institutionalism. *Proceedings of the Latvian Academy of Sciences—Section A: Humanities and Social Sciences*, 66, 195–205
- Gailing, L. & Leibenath, M. (2017). Political landscapes between manifestation, democracy, identity and power. *Landscape Research*, 47, 337-348
<https://doi.org/10.1080/01426397.2017.1290225>
- Hellspång, M. & Löfgren, O. (1974). *Land och stad*. Malmö: Liber.
- Mels, T. (2016). The trouble with representation: Landscape and environmental justice. *Landscape Research*, 41, 417–424
<https://doi.org/10.1080/01426397.2016.1156071>
- Nolin, C. (1999). *Till stadsbornas nytta och förslutande - Den offentliga parken i Sverige under 1800-talet*. Laholm: Byggförlaget.
- Stobbelaar, D. J., & Pedroli, B. A. S. (2011). Perspectives on landscape identity: A conceptual challenge. *Landscape Research*, 36, 321–339
<https://doi.org/10.1080/01426397.2011.564860>
- Syse, K. V. L. (2010). Expert systems, local knowledge and power in Argyll, Scotland. *Landscape Research*, 35, 469–484.
<https://doi.org/10.1080/01426397.2010.486855>
- Thompson, I. (2014). *Landscape Architecture - A Very Short Introduction*. New York: Oxford university press.

- Trudeau, D. (2006). Politics of belonging in the construction of landscapes: Place-making, boundary-drawing and exclusion. *Cultural Geographies*, 13, 421–443. <https://doi.org/10.1191/1474474006eu366oa>
- Thurfjell, D. (2020). *Granskogsfolk - Hur naturen blev svenskarnas religion*. Stockholm: Norstedts.
- UNDP (2021). *11 – Hållbara städer och samhällen*. <https://www.globalamalen.se/om-globala-malen/mal-11-hallbara-stader-och-samhallen/> [2021-03-11]